

MIRCEA PĂDURARU, *Fondul interzis. Incursiune în antropologia folclorului licențios*, vol. 1, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2023, 302 p.

Mircea Păduraru scrie această lucrare în dubla sa calitate de etnoantropolog și de profesor. Abordează întregul domeniu propus spre cartografiere și, printr-o prezentare sintetică, cu punctuale dezvoltări analitice și cu exemplificări judicios selectate, face macheta disciplinei etnologice pe care își propune să o instituie ca direcție de studiu cu drepturi depline într-un „discurs alternativ față de cel realizat de etnologia națională” (p. 15). Este un text-manifest, îndemnând la „o declarație de independență intelectuală a disciplinei” (p. 16). Când publicul de specialitate va fi pregătit să-l recepteze fără *parti-pris*-uri, va fi inclus între textele fondatoare ale unui domeniu al folcloristicii românești care încă nu are o denumire încetățenită, tocmai fiindcă este un domeniu de pionierat, care ar corespunde engl. *profanity folklore*.

Titlul este ademenitor pentru cititorul atras de secrete și de violarea acestora, dar termenul *interzis* vizează, conform explicațiilor autorului, nu interdicția, ci mai degrabă absența: „nu un conținut determinat, adunat și catalogat, cât însuși refuzul constituirii” (p. 35) unui fond al literaturii populare de tip *profanity*; „acest fond nu există, lipsind însăși categoria licențiosului/obscenului/pornograficului în sistemul de grupare, catalogare și indexare a materialelor” (p. 30). Poate că termenul *interzis* ar fi trebuit dat între ghilimele în titlu: fondul „interzis”, adică așa-zis interzis – de fapt, negat, ascuns, repudiat, eliminat, condamnat la o desconsiderare perpetuă, în ciuda prezenței sale masive, chiar ubicue (de pildă, în primul volum din sinteza *Folclorul românesc*, publicat în anul 1981, Ovidiu Birlea susținea că din cele 4 000 de snoave din repertoriul românesc al speciei, 3 000 ar fi decente și publicabile, iar 1 000 indecente și, ca atare, nepublicabile; o pătrime din ele, așadar!). Cum mai poate fi considerat reprezentativ un repertoriu din care s-a eliminat un sfert?

Mircea Păduraru ridică, prin această carte, un colț din cortina trasă abuziv peste mai multe domenii care ar fi aparținut de drept folcloristicii și etnologiei dacă nu s-ar fi interpus factori extraștiințifici care să le blocheze afirmarea. „Folcloristicile sunt, în sens autoritar, construcții naționale” (p. 73), afirmă just autorul. Domeniile respective nu au fost abordate fiindcă atât cercetătorii specialiști, cât și unii oameni politici, ideologi, educatori religioși și chiar marele public educat în spiritul distincției romantice între zone inferioare, triviale, și zone superioare ale umanității, constatând incongruența datelor concrete de teren cu tabuurile naționale, le-au preferat pe acestea din urmă. Astfel, teme de prim-rang au fost estropiate, „defilând” șchioape în orizontul etnologiei, lipsite de unele componente esențiale pentru înțelegerea lor. Spre exemplu, *nașterea*, ca temă majoră, ar fi trebuit să conțină și capitole despre practicile contraceptive, sterilitate și impotență (cu spectrul lor imaginar și medical atât de bogat reprezentat), despre maladiile feminine și mortalitatea asociate nașterii, despre bolile cu transmitere sexuală (din nou, acestea împreună cu imaginarul și terapia lor populară), despre mortalitatea infantilă etc. – din toate acestea, ca un valoros corolar, ar fi reieșit și o mai bună cunoaștere a demonologiei populare aplicate. Sporadic, temele acestea au fost tratate *en passant* în cadrul literaturii etnoantropologice, dar nu și-au atins potențialul ca teme de cercetare. *Nunta*, ca temă majoră, ar fi trebuit să trateze pe larg și despre subiecte adiacente, precum: stereotipuri sexuale, forme considerate atipice ale sexualității umane (abstinență, sex recreativ, homosexualitate, practici sexuale „perverse” și alte „pornoșaguri”, cum le numea „onorabilul oponent” de la Alba Iulia, portretizat în lucrarea Mircea Păduraru); ar fi trebuit să trateze despre mono-, dar și despre poligamie, despre parteneriate sexuale nelegitime, predominante în teren, de multe ori paralel cu uniunile conjugale, despre divorțuri și felurite

despărțenii ne- sau semifocializate, despre violența domestică, exploatarea sexuală și alte abuzuri sexuale. Aici ar fi intrat, desigur, și marele capitol de *profanity*/folclor licențios, pe care ni-l propune Mircea Păduraru în prezenta lucrare. *Moartea*, o altă temă ultraconsacrată a etnologiei românești, ar fi trebuit să cuprindă și giganticul capitol al violenței – violență simbolică și violență fizică, ambele forme vizând-o, în ultimă instanță, chiar dacă uneori numai la nivelul limbajului. Violența este una dintre cele mai nedreptățite *teme posibile* ale etnologiei noastre; bătaia cea ruptă din rai, dar și bătaia de joc prin care comunitățile își stabilesc ierarhiile informale de putere ar fi meritat – și încă mai merită! – să facă să curgă râuri de cerneală.

Fondul interzis are multe din caracteristicile unui manual. Printre acestea se numără claritatea. *Prologul* (primul *Prolog*, care ține loc de studiu introductiv, nu *Prologul autoetnografic* din partea întâi a cărții) oferă o descriere succintă a celor două volume (al doilea este în curs de apariție), punctând tematica și miza fiecărui capitol. În *Prolog*, lucrarea își expune structura academică, similară celei a unei teze de doctorat. Bibliografia volumului întâi cuprinde peste 130 de titluri.

Pe această structură clasică se plachează conținuturi critice și militante. Critica este îndreptată împotriva ipocriziei profunde a etnoantropologiei românești, care s-a pus mereu în slujba (câte³⁶) unei ideologii naționale, cu prețul anihilării libertății de studiu a cercetătorului. Militantismul este prezent pe două voci, una „tradiționalistă”, care se sprijină pe argumente raționale (obsenitatea este contextuală, fiind definită societal, iar folclorul sexual merită studiat deoarece folcloristica trebuie să reflecte întreaga creație populară, înregistrată după principiul autenticității, fără cenzură și fără epurări), și o voce apologetică, de inspirație legmaniană, care cere cercetătorului curaj în a apăra aceste „bijuterii folclorice neprețuite” (sintagma lui Mircea Păduraru este, poate, un joc de cuvinte cu trimitere la un celebru *pun* englezesc despre *family jewels*). Folclorul sexual/licențios este neinstrumentat politic, deci este mai autentic decât oricare altă ramură a literaturii populare; el a rămas viu, productiv și atașant prin efectul psihofiziologic direct asupra cercetătorului, ca și asupra colportorilor săi. Sunt tot atâtea motive ca „emanciparea sexuală a folcloristicii”³⁷ să ne pasioneze, conchide Mircea Păduraru.

Perspectivele teoretice cuprind informații despre plâpândul istoric al folclorului licențios ca domeniu al etnologiei românești, cu accent pe intruziunea ideologică, prin care folclorul sexual din teren a fost împiedicat să devină obiect de studiu, iar țăranul român a fost abuziv ficționalizat. Considerațiile din capitolul despre vocabularul politic al *fondului refuzat* sunt mostre de foarte bună analiză (o adevărată *in-depth analysis*, susținută printr-o bibliografie internațională la zi a temei), vizând fenomenologia acestei respingeri *de plano* a unei întregi categorii a folclorului. Autorul discută aici despre praguri de toleranță, percepție de sine vs derivă morală, etic vs emic, impact lingvistic și societal, marginalitate ș.a. Mircea Păduraru folosește mult, în cuprinsul cărții, termenul *politică*, poate chiar mai mult decât pe acela de *ideologie*. Politica etnologiei definește, în accepțiunea autorului, „principii ale disciplinei și cutume instituționale” (p. 28) – un sens specializat, care apare la fel și la Marin Marian-Bălașa. La ambii autori, politica reflectă un exercițiu, de obicei negativ, al puterii. (Prin comparație, sintagme neutre precum „politici ale mediului”, „politici educaționale”, „politici medicale” ș.a. utilizează sensul mai larg al termenului,

³⁶ Pluralul reflectă existența a cel puțin o ideologie națională specifică secolului al XIX-lea și a cel puțin două ideologii naționale distincte, active în secolul al XX-lea. Mircea Păduraru le înglobează pe toate într-o formă de singular generic.

³⁷ Forțare voită a limbajului, pentru efectul expresiv. Folcloristica nu se poate „emancipa sexual”, nici chiar cercetătorul nu se va emancipa sexual în calitatea sa de folclorist; ceea ce este de dorit să se emancipeze *științific* este *folclorul sexual*.

similar engl. *politics*, sugerând mai degrabă un praxis orientat, decât un accent pe grupurile de putere care impun acel praxis.)

În finalul primei părți a lucrării, ni se propune o detaliată prezentare a modului în care folclorul licențios a căpătat drept de cetate în etnologia americană, începând cu panelul *Folk Literature and the Obscene*, prezentat Societății Americane de Folclor la Philadelphia, în 1960, de către doi oameni de știință (Herbert Halpert și Horace P. Beck) și un influent intelectual neafiliat (Gershon Legman). Contextul american al anilor '60 ai secolului trecut, când, pe fondul unei deschideri sociale deja create de G. Logman și de alții, s-a putut ridica la rang de dezbateri de specialitate reintegrarea folclorului licențios în *mainstreamul* cercetării, va fi greu de creat la noi. Principalul impediment nu pare inerția „politică” a doxei etnologice, ci un element mai profund, indomptabil: educația creștină ortodoxă, catolică, protestantă, mai nou și neocreștină, a publicului general, pentru care *castitatea* va fi întotdeauna un termen înalt pozitiv, un ideal moral, iar *sexualitatea* unul negativ, matcă a numeroase vicii. O foarte mare parte din acest public este, în același timp, creator și colportor de folclor licențios, totuși, în virtutea diferenței radicale care există între orizonturile creștine teoretice și practica vieții cotidiene, în care creștinismul își câștigă o multitudine de fațete neortodoxe, până la a deveni cu greu recognoscibil. Publicul va continua să producă și să guste folclor licențios și în *același timp* se va deține de el... Folcloristica pudibondă este un construct național, dar unul alimentat din ambele sensuri – și dinspre decidenții ideologici ai designului etnologiei ca știință, și dinspre publicul cultivat, care este destinatarul final al recoltei culturale a disciplinei. O a doua sursă esențială de reticență față de inventarierea și studierea folclorului sexual este asimilarea inertiată și paternalistă (în siajul romantismului european) a *scrisului*, de orice fel, cu *învățătura*; orice carte este menită, nu-i așa, să educe copilul-public, să-i creeze repere și să genereze comportamente dezirabile social. Orice „scriitor” est un „învățător” al nației. Nu ar trebui să mai fie așa. Astăzi, studiul s-a emancipat de sub pulpana *învățăturii*. Studiul înseamnă cunoaștere, iar aceasta este nișată specific, fie că vrem noi, fie că nu vrem. Suntem deci liberi să o practicăm, fără false vinovății. Miza noastră principală este astăzi cunoașterea, nu „diortosirea”.

Partea a doua a cărții lui Mircea Păduraru prezintă *culegerile* care au confluat în constituirea firavului fond de folclor licențios, prin activitatea de culegători a lui Christea N. Țapu, Béla Bartók, Emilian Novacoviciu, Gheorghe Pața (Patza). Mircea Păduraru ar putea realiza el însuși o antologie de folclor licențios românesc. Ar fi o lucrare de pionierat. Deocamdată, în acest volum, a procedat ca și Constantin Eretescu, în *Terminologia sexului în lirica populară românească* (2007), disimulând culegerea de texte într-un studiu erudit, care să-i confere legitimitate. Or, pentru ca publicul să dea o reacție genuină și în acest fel să i se testeze apetența pentru o schimbare de paradigmă privind abordarea folclorului licențios, este necesar ca pe piața culturală să fie lansată o culegere de texte cu un aparat critic minimal. Experimental, după o perioadă de „incubație”, se va putea constata cât de pregătit sau de nepregătit este publicul general pentru o astfel de abordare. Iar etnologia *mainstream* va oglindi, mai devreme sau mai târziu, mișcarea de idei impusă de public.

Partea a treia a lucrării revine pe coordonate de hermeneutică folclorică, prezentând deschiderile survenite în etnoantropologia românească după 1989 față de domeniul folclorului licențios, prin autori precum Gail Kligman, Constantin Eretescu, Constantin Bărbulescu, Andrei Oișteanu, Otilia Hedeșan, Marin Marian-Bălașa, Ioan Pop-Curșeu, Octavian Laiu-Despău, Mircea Păduraru și alții. Discuția despre autenticitate este secțiunea cea mai semnificativă din finalul lucrării, cu o binevenită readucere în prim-plan a lui Moses Schwarzfild, oponent al lui Vasile Alecsandri în problema „întocmirii” textelor populare. H.H. Stahl, Ion Diaconu, Ovidiu Bîrlea și Petru Caraman încheie *en fanfare*

dezbateră asupra locului legitim al folclorului licențios în peisajul culturii noastre populare.

Acest prim volum propus de Mircea Păduraru este dens în sugestii de reflecție, curajos ca ton, provocator ca perspectivă, asumat ca demonstrație. Un mare merit – poate cel mai mare – al lucrării este sinteza. Aveam nevoie de un bun punct de pornire pentru o dezbateră de idei care s-a amânat de prea multă vreme. Este loc pentru fiecare voce din breaslă (și, de ce nu, chiar din afara ei!) în această dezbateră. Consensul va fi, desigur, imposibil, dar miza nu este aceasta. Ci însăși trezirea și asumarea conștiință la care ne îndeamnă cartea.

Astrid Cambose

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”,
Academia Română, Filiala Iași, România
(astrid.iasi@yahoo.com)

Transhumanța carpatică a oilor țurcane. Continuitatea elementelor arhaice pastorale în mileniul al III-lea, coord. Lucian David, București, Editura Etnologică, 2021, 156 p.; *Elemente de continuitate ale păstoritului transhumant în Vaideeni*, coord. Lucian David, București, Editura Etnologică, 2022, 156 p.; *Peisajul cultural carpatic. Transhumanța în Țara Loviștei*, coord. Lucian David și Ionuț Semuc, București, Editura Etnologică, 2023, 260 p.

În luna decembrie a anului 2023, elementul „Transhumanța, strămutarea sezonieră a turmelor” a fost înscris ca dosar multinațional pe Lista Reprezentativă UNESCO a Patrimoniului Cultural al Umanității. Autorul volumelor de față a făcut parte din echipa de lucru din România, care a colaborat cu specialiști din Albania, Andora, Austria, Croația, Franța, Grecia, Italia, Luxembourg și Spania. Acest context internațional reprezintă un bun exemplu al transferului de cunoaștere științifică, dovedind fără drept de tăgadă că cercetarea fundamentală nu este ruptă de realitățile sociale și are aplicabilitate în nenumărate forme.

Prolificitatea investigațiilor desfășurate de Lucian David, cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” din București, este cu adevărat remarcabilă. Între anii 2020 și 2023 a publicat nu mai puțin de cinci volume tematice. Primul conține 340 de pagini de resurse bibliografice, într-un demers ce amintește de acribia cu care Ion Mușlea aduna laolaltă bibliografia folclorului românesc, în timp ce cărțile care fac obiectul rândurilor de mai jos gravitează în jurul fenomenului transhumanței. Localitățile în care etnologul a desfășurat anchete sunt Nușoara, Corbi, Vaideeni și satele denumite colectiv drept „Țara Loviștei”. Structura volumelor este unitară, cu două părți denumite *Zona cercetată*, respectiv *Documente etnografice*. Capitolele urmăresc aproximativ aceleași subiecte în cele trei volume, organizarea materialului fiindu-ne familiară din seria publicată de institutul de cercetare menționat, sub titlul *Sărbători și obiceiuri*.

Lucrările publicate de Lucian David impresionează prin ținuta grafică și multitudinea fotografiilor expresive și furnizează dovezi foarte recente pentru continuitatea ocupației păstoritului, ca fenomen atât socio-economic, cât și spiritual. Credințele magice înregistrate confirmă viabilitatea moștenirii culturale, despre care mulți se grăbesc să declare opusul.

Ramificațiile datelor etno-folclorice colorare transhumanței surprind adeseori, sub imperiul falsei impresii că ocupația de oier ține exclusiv de trecut. Până și controversata baladă *Miorița* primește în paginile monografiilor lui Lucian David un nou argument, de